

УДК 341.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.9>**СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ: ПРАВО НА ЖИТТЯ БЕЗ НАСИЛЛЯ****Градиська Ю.В.,**

старший викладач кафедри конституційного права
та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного
господарства та природокористування
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4792-6444>

Градиська Ю.В. Стамбульська конвенція: право на життя без насилля.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами або, як її ще називають – Стамбульська конвенція – це такий міжнародний документ, який накладає на держав-підписантів абсолютні зобов'язання, що стосуються тих осіб, які зазнають насильства.

Насильство щодо жінок має системний характер у всьому світі і вимірюється сотнями тисяч випадків у країнах на рік. Конвенція визначає, що абсолютно всі види насильства є порушенням основних прав і свобод людини. Таким чином цей документ зобов'язує державні органи розробити комплексну стратегію підтримки та захисту людей, які зазнали насильства та покарати винних у таких діяннях. Стамбульська конвенція – це перший міжнародний юридичний документ щодо запобігання гендерному насильству. Відправною точкою для зазначеної конвенції є теза, що фактична та юридична рівність між чоловіками та жінками є важливою складовою для запобігання насильству щодо жінок зокрема.

Статтю присвячено доведенню необхідності ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбі з цими явищами (Стамбульської конвенції) Україною. У статті розглядаються питання щодо загальної політики держави, яка спрямована на викоренення гендерно зумовленого насильства, що підтверджується відповідними нормативно-правовими актами. Також увага зосереджується на запобіганні та протидії домашньому насильству, через що деякі вияви насильства щодо жінок не знаходять належної уваги. Попри позитивні зміни в українському законодавстві, які були спрямовані на криміналізацію домашнього насильства та злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, не всі діяння, передбачені Стамбульською конвенцією, були криміналізовані. Також практика застосування спеціальних заходів протидії домашньому насильству свідчить про серйозні

проблеми у сфері правозастосування. Є і певні прогалини у сфері захисту осіб, які постраждали від гендерно зумовленого та домашнього насильства, що свідчить про недостатньо розроблений державний механізм надання допомоги таким особам.

Ратифікація Стамбульської конвенції в Україні відбулася аж через 11 років від дня її підписання. Адже існувало досить багато перепон, які відтермінували цей процес.

Ключові слова: ратифікація, права людей, домашнє насильство, гендер, дискримінація.

Hradyska Y. Istanbul Convention: the right to life without violence.

The Convention of the Council of Europe on preventing and combating violence against women and domestic violence, or as it is also called the Istanbul Convention, is an international document that imposes absolute obligations on the signatory states regarding those who experience violence.

Violence against women is systemic throughout the world and is measured in hundreds of thousands of cases per year in countries. The convention defines that absolutely all types of violence are a violation of basic human rights and freedoms. Thus, this document obliges state authorities to develop a comprehensive strategy to support and protect people who have experienced violence and to punish those responsible for such acts. The Istanbul Convention is the first international legal document on the prevention of gender-based violence. The starting point for this convention is the thesis that de facto and legal equality between men and women is an important component for preventing violence against women in particular.

The article is devoted to proving the need for Ukraine to ratify the Council of Europe Convention on the Prevention of Violence Against Women and Domestic Violence and Combating These Phenomena (Istanbul Convention). The article examines issues related to the general policy of the state, which is aimed at eradicating gender-based violence, which is confirmed by the relevant regulatory and legal acts. Also, the focus is on

preventing and combating domestic violence, due to which some forms of violence against women do not get the attention they deserve. Despite the positive changes in Ukrainian legislation aimed at criminalizing domestic violence and crimes related to domestic violence, not all acts stipulated by the Istanbul Convention have been criminalized. Also, the practice of applying special measures against domestic violence indicates serious problems in the field of law enforcement. There are also certain gaps in the protection of persons who have suffered from gender-based and domestic violence, which indicates an insufficiently developed state mechanism for providing assistance to such persons.

Ratification of the Istanbul Convention in Ukraine took place 11 years after its signing. After all, there were quite a few obstacles that delayed this process.

Key words: Istanbul Convention, ratification, human rights, domestic violence, gender, discrimination.

Постановка проблем. Насильство стосовно жінок є дуже глобальним питанням, яке не має географічних кордонів. Це абсолютне порушення прав людини, яке в багатьох випадках залишається непокараним. Щодня у всьому світі жінки потерпають від фізичного та психологічного насильства, піддаються переслідуванням, зґвалтуванням, знущанням та примусу. Багато жінок, які зустрічаються із тим чи іншим видом насильства або бояться, або соромляться звертатися за допомогою.

Беручи на себе провідну роль у захисті прав людини, Рада Європи прийняла Конвенцію про запобігання насильству та боротьбу з цими явищами. Стамбульська конвенція – це міжнародна угода, яку підписало понад 35 країн Європейського Союзу, Україна була однією із держав-авторок Конвенції і однією з перших підписала її, однак більше 10 років не могла ратифікувати, лише 20 червня 2022 року нарешті це було зроблено і з 01 листопада 2022 року вона вступила в законну дію. Цей крок став беззаперечним на шляху до членства в ЄС та доказом підтримки європейських цінностей неприпустимості насильства. В той же час законодавство України потребує внесення ряду змін для приведення його до відповідності з цінностями, закладеними в Конвенції.

Стан опрацювання цієї проблематики. Питаннями стосовно необхідності ратифікації Стамбульської конвенції займаються такі громадські рухи та організації України, серед яких можна назвати «Ла Страда – Україна», «Громадський рух «Віра, Надія, Любов», всеукраїнський громадський центр «Волонтер», та інші різноманітні жіночі рухи та організації. Науко-

ве підґрунтя зазначеної тематики будеється на наукових публікаціях Т. Бугаєць, К. Левченко, М. Легенької, К. Черехахи, Г. Христової та інших. Роботи зазначених авторів присвячені переконанням щодо необхідності ратифікації Стамбульської конвенції та розвіюванню стереотипів щодо конвенції.

Метою даної статті є доведення необхідності та важливості ратифікації Стамбульської конвенції як ефективного інструмента боротьби з насильством щодо жінок, а також дієвого захисту тих осіб, які постраждали від домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу. Підписавши і ратифікувавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна взяла зобов'язання враховувати питання рівності між жінками та чоловіками у всіх сферах суспільного життя.

Насильство за ознакою статі або ж гендерне насильство не є виключно українською ситуацією, ця проблема існує в багатьох європейських країнах. Євроінтеграційні прагнення України стали невід'ємними реаліями політичного сьогодення. Не дивлячись на те, що Україна була серед країн, які підписали Стамбульську конвенцію чи не однією з перших, процес ратифікації відбувся лише нещодавно – пройшло понад 10 років з моменту підписання. Основна причина – неправильне розуміння основних напрямів цієї конвенції.

Втім, за словами уповноваженого Верховної Ради з прав людини Дмитра Лубінця, незважаючи на важливість питання, особливо в умовах тривалої війни, існують міфи про Стамбульську конвенцію, наприклад, що Стамбульська конвенція вводить в національне законодавство України поняття «гендер», яке буде негативно впливати на інститут сім'ї. Водночас поняття «гендерної рівності» як рівний правовий статус жінок і чоловіків використовується у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» з 2005 року і не несе жодної шкоди.

Ще однією із перепон для ратифікації конвенції було твердження про те, що конвенція ніби то зазіхає на одне з основоположних прав людини – право батьків на виховання дітей у відповідності до власних світоглядних та релігійних переконань. Стаття 14 Конвенції зобов'язує держави до включення в навчальні плани матеріалів про «нестереотипні гендерні ролі» на всіх рівнях навчання [2].

Тобто, головною перепорою до ратифікації Стамбульської конвенції є введене нею визначення поняття "гендер" та похідних від нього. Стамбульська конвенція впроваджує інше розуміння гендеру та проводить чітку різницю між поняттям статі та гендеру. Міжнародні організації виділяють три складові гендеру: 1) біологіч-

на стать – основа ґендеру; 2) ґендерна ідентичність – внутрішня ідентифікація особи (як чоловіка, жінки, трансґендера, аґендера, усвідомлення себе належним до певної статі, до обох статей чи до жодної з статей); 3) ґендерна роль – вияв своєї ґендерної ідентичності в суспільстві шляхом поведінки, манер, одягу, жестів.

У статті 1 чітко зазначені цілі конвенції: захист жінок від усіх форм насильства й недопущення кримінального переслідування, ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення рівності між жінками та чоловіками через надання жінкам самостійності; розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для застосування комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [1].

З вище переліченого стає зрозумілим, що цей документ дійсно спрямований на створення державами умов для унеможливлення дискримінації, домашнього насильства та насильства щодо жінок.

Ця конвенція не вимагає змін до Конституції України, не спрямована на врегулювання сімейних відносин, не вимагає зміни ідеології. Ця конвенція має своєю метою захист жінок, які є найбільш уразливою категорією, від насильства. Указана конвенція створює механізми для захисту всіх осіб, які постраждали від домашнього насильства, тобто і чоловіків також.

Які ж цілі Стамбульської конвенції? По-перше, особливий контроль та нагляд за справами у сфері насильства. По-друге, забезпечення інформування постраждалих про їхні права та можливості отримання допомоги і захисту та не замовчування проблеми домашнього насильства. По-третє, захист прав жінок у сфері протидії насильству та захист і підтримка дітей, тобто свідків/жертв домашнього насильства.

Прийняття та ратифікація Стамбульської конвенції в державі має за мету наступні стратегічні кроки:

1. Підвищення обізнаності суспільства – це дасть змогу людям розпізнавати різні форми насильства та виступати проти них, а також інформувати потерпілих про те, яку допомогу вони можуть отримати та де саме.

2. Освіта – пропагування принципів рівноправності та протидії насильству шляхом внесення таких матеріалів до шкільних навчальних планів.

3. Підготовка кадрів – раніше жертви домашнього насильства мали звертатися до різних фахівців – слідчих, лікарів, психологів, юристів. Не всі знали, які правильно себе поводити з жертвами, а тепер відбуватиметься підготовка осіб для виявлення насильства, забезпечення рівноправності та допомозі особам, які зазнали насильства.

4. Програма лікування осіб, які вчинили насильство – різноманітні програми навчання та лікування осіб, які вчинили домашнє або сексуальне насильство.

5. Координація всіх дотичних служб – створення такої установи, у якій людина зможе отримати комплексну підтримку в одному місці, отже служби мають між собою координуватися.

Стамбульська конвенція встановлює кримінальну відповідальність за психологічне, фізичне насильство, переслідування, сексуальне насильство, зокрема зґвалтування, сексуальне домагання, примусовий шлюб, каліцтво жіночих геніталій, примусовий аборт та примусову стерилізацію. Не все з цього списку раніше було «криміналізоване» в Україні. А дещо взагалі не мало законодавчого закріплення.

Законодавство України тривалий час не містило всеохоплюючого визначення насильства щодо жінок і ґендерно зумовленого насильства (водночас останнє має багато проявів: домашнє насильство, зґвалтування, фізичні напади, переслідування, сексуальні домагання тощо), не передбачало ефективного цивільно-правового захисту потерпілих, ґендерного складника у проведенні превентивних заходів. [2, с. 30].

7 грудня 2017 року був прийнятий Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII [4]. На жаль, імплементацію положень Стамбульської конвенції в національне законодавство України не можна вважати повною і досконалою. У відповідних законах було враховано значну частину положень Стамбульської конвенції, однак, положення Закону № 2227-VIII від 06.12.2017 не забезпечують встановлення кримінальної відповідальності за будь-яке примушування та будь-які погрози, наслідком яких є тяжке порушення психіки особи, за переслідування (сталкінг), за схилення жінки (чи дівчини) до каліцтва геніталій і за підбурювання дівчини до того, щоб вона зазнала зазначеного каліцтва, як того вимагають статті 33, 34 і 38 Стамбульської конвенції. Відповідно до статті 34 Стамбульської Конвенції переслідування (сталкінг) – неодноразове погрожування комусь через фізичне переслідування, залучення до небажаного спілкування чи навмисне інформування когось про те, що за ними ведеться нагляд, щоб змусити їх боятися за свою безпеку. Це загрозлива поведінка, яка повторюється, стосовно визначеної особи, а наслідком такої

поведінки стає почуття страху, яке вселяється в неї. Вона може проявлятися в постійному слідуванні за особою, небажаному спілкуванні з іншою особою або в доведенні до відома цієї особи факту, що за нею стежать. Це передбачає фізичне слідування за особою, появу на місці роботи, в спортивних або навчальних закладах, а також стеження за особою у віртуальному світі (в чатах, на сторінках соціальних мереж тощо) [2, с. 69].

Наприклад, в Україні немає кримінального покарання за переслідування жінок (сталкінг). У нашій державі, за наявності доказів, можна спробувати відкрити кримінальне провадження за ст. 182 Кримінального кодексу України (порушення недоторканності приватного життя) [3]. Це єдина стаття, за яку хоч якось можна зачепитись в контексті переслідування, проте і вона рідко дає позитивний результат. І саме Стамбульська конвенція дає необхідний механізм врегулювання цього питання.

Після ратифікації Україна повинна буде адаптувати як законодавство, так і правоохоронні органи до норм конвенції. Це повинно вплинути на ставлення правоохоронців до фактів насильства над жінками та домашнього насильства.

Висновки. Неefективний захист жінок проти насильства з боку держави – це абсолютна перешкода на шляху до встановлення гендерної рівності в державі. Хоча і законодавство України проголошує недопустимість дискримінації, але

ці норми мають подекуди лише декларативний зміст. Тепер, коли Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами ратифіковано в Україні, то це лише удосконалисть та підтвердить євроінтеграційні погляди України, а також підвищить її авторитет в очах всієї міжнародної спільноти. Питання захисту прав жінок повинне розглядатися як міжнародне зобов'язання будь-якої країни у сфері захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. URL: <https://rm.coe.int/168008482e>.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Довідник для членів парламенту. Київ : К.І.С, 2013. 102 с.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення : 22.04.2020).